

52545

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO POLITICO-JURIDICA

TOM. I. FASC. 1.

A TÖRVÉNYESSÉG KÉRDÉSEI A BÜNTETŐ ELJÁRÁSBAN

ÍRTA:

BÓLYA LAJOS
MB. EGYETEMI TANÁR

SZEGED, 1955.

A felszabadulás 10. évfordulójára tartott előadások II.

*Az I. előadás az Acta Universitatis Szegediensis sorozaton kívül jelent meg:
Buza László akadémikus egyetemi tanár tollából
„A felszabadulás és Magyarország nemzetközi szuverenitása” címmel.*

★

Az előadás tárgyául eredetileg szűkebb tárgykört jelöltünk meg, és pedig a törvényesség kérdésének vizsgálatát a büntető eljárás előkészítő szakaszában. Ez a tárgykör a jelenleg kitűzöttnek csak egy részlete.

Elfogadtuk azonban a Tudományos Bizottság azon álláspontját, hogy ebben az előadásorozatban a törvényesség kérdését az egész büntető eljárásra vonatkozóan lenne szükséges vizsgálat tárgyává tenni.*

Ez viszont azt jelenti, hogy olyan problémakört kell összefogni, amelynek teljes és részletes kidolgozása egy előadás keretében lehetetlen. A feladat nagysága tehát új formában határozza meg az előadás tartalmát. Először is arra készítet, hogy csak a legalapvetőbb problémákat érintsük és ezeknek egymással, valamint a társadalom életével való összefüggését nagyvonalakban mutassuk meg. Másodsor arra kötelez, hogy inkább a tudományos vizsgálódás irányát jelöljük meg, mintsem a vizsgálódás eredményeit közöljük.

De e feltételek mellett is el kell érniünk, hogy a tárgy kifejtése ne veszzen ötletszerűen kiemelt részletekbe, hanem az adott keretek között a büntető eljárás törvényességének minden döntő kérdését érintse.

Ennek elérésére az a politikai alap ad lehetőséget, amely az előadásnak indítéka is. Ez a politikai alap a párt 1953. júniusi határozata és a III. Pártkongresszus, amely a törvényességet, mint a politikai célkitűzések megvalósításának egyik legfontosabb eszközét jelölte meg.

A törvényesség egész népi demokratikus államunk működésének objektív törvénye. A törvényességnek minden állami szerv tevékenységében érvényesülnie kell, így az igazságszolgáltatás állami szerveinek működésében is.

Az a követelmény, hogy a törvényességnek az igazságszolgáltatásban jobban kell érvényesülnie, mint az államigazgatásban, helytelen nézet következménye és olyan megengedhetetlen következtetésekre vezet, mintha államunkban kétféle törvényesség volna. A szocialista törvényesség egységes és az állam minden szervének működésében teljes mértékben érvényesülnie kell.

Viszont kétségtelen, hogy a törvénytörés az igazságszolgáltatás működése során a legszembetűnőbb. Itt éppen a törvények megsértése folytán, tehát törvényellenes cselekmények folytán keletkezett felelősség megállapításáról és a személyi, vagyoni jogokat, társadalmi helyzetet érintő mindenkor súlyos következmények meghatározásáról van szó. A törvényesség az igazságszolgáltatásban egyúttal az egész állami működés törvényességének mutatója.

* Előadás a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a Tudományos Bizottság rendezésében 1954. november 26-án.

Így természetes, hogy a párt a törvényesség kérdését az igazságszolgáltatásban résztvevő szervek munkájában vetette fel a legszélesebben s az igazságszolgáltatás törvényességének kérdése ezért állandóan a párt figyelmének központjában áll.

A törvényesség vizsgálatánál elsősorban az a kérdés vár megválaszolásra, hogy milyen törvényességről is van szó.

A törvényesség természetesen a törvények érvényesülését jelenti, de ennek a tételnek konkrét tartalma is van. A szocializmus építése során elért fejlődés új társadalmi viszonyokat hozott létre, amelyek a törvényességnek új tartalmat adnak.

A törvényesség új tartalmát meghatározó politika az igazságszolgáltatás állami szerveinek szervezetében alapvető változásokat hozott — ügyészségi törvény, bírósági szervezeti törvény — olyanokat, amelyek ezeket a törvényesség betartására és a saját eljárásukban való betartására alkalmasabbá teszik. Sőt az igazságszolgáltatás szerveinek működésére vonatkozólag is olyan új törvényeket alkotott, amelyek a törvényesség érvényesülésének maximális biztosítását vannak hivatva szolgálni a bíróságok tevékenységében, mint pl. a már említett két ún. szervezeti törvényen kívül a két eljárásjogi novella.

A párt a törvényesség szempontjából bírálatot mondott nemcsak az igazságszolgáltatásban elkövetett hibák felett, hanem bírálatot fejezett ki a fejlődés magasabb fokáról az igazságszolgáltatás szervezeti és működési rendjével kapcsolatban is azon törvényekkel, amelyeket a törvényesség alapvető tartalmának maximális érvényesülése érdekében kezdeményezett.

Vulgáris felfogása volna ezek után a törvényességnek, ha a tudományos vizsgálódás számára a törvényességen pusztán az adott jogterületet, — tehát a bírósági eljárást, — szabályozó speciális törvények betartását értenénk. Ez a felfogás megakadályozná a törvényes rendelkezések bírálatát, elvágna a jogi tudományos gondolkodás és kutatás lehetőségét, a törvényesség fejlődésének, fokozódó kiteljesedésének távlatát szűkítené le, a gyakorlatot a törvények magyarázatánál és a konkrét esetekre való alkalmazásánál, tehát a törvényesség konkrét megvalósulásánál, megfosztaná az elvi és politikai szempontoktól, a törvény feladatának vizsgálatától és felismerésétől, ami pedig a törvényesség konkrét tartalmát jelenti, lehetetlenné tenné a törvényesség elméletének létrejöttét egyáltalán s így a gyakorlat elméleti segítését. Ez a törvényesség formális felfogása lenne, amelynek konkrét tartalma nincs is. S a szocializmus építésének tudományos politikájától mi sem áll távolabb az ilyen formális szemléletnél.

A mi törvényességünk szocialista törvényesség, amelynek gyökerei a szocialista világnézetben, vagyis a dialektikus és történelmi materializmusban, a szocialista politikában, azaz a szocialista társadalmi rend megteremtésére irányuló konkrét tevékenységben és a szocialista állam, tehát a szocialista építés azon szervezetének feladataiban vannak, amely a társadalom erőit e politika megvalósítása érdekében gazdasági és kulturális tevékenységre szervezi, illetve az ilyen tevékenységnek védelmet ad.

A szocialista törvényességet úgy kell felfogni, mint a szocializmus objektív törvényeinek érvényesülését biztosító eszközt.

A törvényesség, azaz az állami törvények és a törvények végrehajtásának gyakorlata összhangban kell legyen a szocializmus objektív törvényeivel. Ez az összhang az objektív elem a szocialista törvényességben és ez teszi lehetővé annak tudományos meghatározását.

Az igazságszolgáltatási gyakorlat szempontjából elengedhetetlen a szocialista törvényesség tudományos meghatározása. Hangsúlyozottan a gyakorlat követelményeiről van szó. Az igazságszolgáltatási munka követeli a törvényesség olyan meghatározását, amely a törvények tartalmát, létrejöttét, életét, értelmét, változását, fejlődését, mint a politika mindennap ható, minden eljárásban és minden döntésben megnyilatkozó erejét és eszközét mutatja meg.

Még fokozottabban hallatszik ez a követelmény a bírósági eljárás azon területéről, ahol a törvénysértések büntetőjogi következményeit állapítják meg, tehát a büntető eljárás felől. A bírósági eljárásban ez a »politikusabb« terület. Az állam itt nyúl bele legmélyebben a társadalom mozgásába, állami szervek tevékenysége itt érinti legközvetlenebbül az emberek mindennapi életét, az állami kényszer alkalmazására személyi következmények végrehajtásának érdekében itt kerül sor. A szocializmus építése védelmének nehéz harca folyik ezen a területen az ellenséggel, az emberek tudatlanságával, a rosszindulattal, a harácsolással és a hanyagsággal. Itt indulatok és szenvedélyek csapnak össze, ravaszság, hamisság, félelem, néha a kétségbeesés, vagy a sértődöttség és a tudatlanság keres kibúvót a felelősségrevonás elől, s ebben a légkörben és a konkrét ügyet körülfontó társadalmi viszonyok szövevényében csak a törvényesség reflektora teremthet világosságot és biztosíthat igazságos döntést.

1. Mikor tehát a törvényesség kérdését vizsgáljuk a büntető eljárásban, arra a feladatra bukkanunk kikerülhetetlenül, hogy magát a törvényességet határozzuk meg éppen a politikai feladatok világánál. E nélkül egy lépést sem tehetünk előre, enélkül azt sem tudjuk, hogy mi az, amit törvényesség címén keresünk a büntető eljárásban.

Az előadás keretébe nem fér bele a kérdés széles elemzése. Elég, ha itt a törvényesség objektív jellegét hangsúlyozzuk azon tétel alapján, hogy a törvényességnek a szocializmus objektív törvényeivel összhangban kell lennie, ezeket kell kifejeznie, ezek érvényesülését kell biztosítani. De ez a kapcsolat nem mechanikus, nem formális, hanem azon alapvető világnézeti tartalommal átszőtt, amely tartalom a szocializmus objektív törvényeinek meghatározója is.

Mi ez a meghatározó, mi ez a tartalom?

Világnézetünk materializmusából folyó humanizmus.

A dialektikus materialista világnézet középpontjában az ember jóléte áll. Az alkotó ember a cél és az eszköz.

Ez a világnézet tevékeny, politikai világnézet; a felismert igazságok megvalósítására törekszik.

E világnézet politikai megnyilvánulása országunkban a szocializmus építése. Olyan társadalmi rend megteremtése, amelyben nincs kizsákmányolás, az ember anyagi és kulturális szükségletei állandóan növekszenek és maximális kielégítést nyernek. E társadalmi rendszer lényege a demokratizmus. Immanens demokratizmus jellemzi.

A szocialista társadalom felépítésére hivatott osztálynak, a munkásosztálynak kezében egyik legfontosabb eszköz az állam, a szocialista állam. A munkásosztály politikájának eszközeit, a szocialista államot, annak szerkezetét, szervezetét, működését e politika feladata határozza meg — objektív módon. A demokratizmus tehát a szocialista állam működésének objektív törvénye. A szocialista állam működésében ennek az objektív törvénynek érvényesülnie kell, mert különben az állam nem tudja betölteni feladatát. Ez az objektív törvény az állam minden szervének működésében érvényesül. Ez az állami törvények tartalma: a törvényesség tartalma. Az ilyen tartalmú törvényesség a szocialista törvényesség.

2. Az igazságszolgáltatást, mint állami tevékenységet, a tudományos szemlélődés számára el kell választanunk az igazságszolgáltatásra vonatkozó jogszabályoktól. Így elkerüljük azt a veszélyt, hogy az igazságszolgáltatás törvényességének vizsgálatánál csak a jogszabályokat boncolgatjuk és magát az eljárást, mint társadalmi jelenséget, figyelmen kívül hagyjuk. Nem lehet az igazságszolgáltatás törvényességét vizsgálat tárgyává tenni úgy, hogy csak a jogszabályokat vizsgáljuk. Ha lehet így mondani, az élő eljárást kell vizsgálat tárgyává tenni, amely jogilag szabályozott formák között folyik, de ezt nem alkotják eljárásjogi normák. Az eljárást szabályozó normákat az eljárással együtt kell vizsgálnunk. Helyes módszer esetén az igazságszolgáltatásnak az adott jogi keretek között való megvalósítását államunk alaptörvényében kifejezett nézetekhez, az ott található eljárási alapelvekhez, leglényegesebb szabályokhoz viszonyítjuk és így mérlegeljük az eljárás törvényességét. Sohasem szabad azt elfelejteni, hogy a büntető eljárás maga, mint törvényes forma, mindig konkrét tartalommal jelenik meg. A büntető eljárás bírói felelősségrevonás, amelyben mindig az ember és annak törvénybeütköző, társadalomra veszélyes cselekménye áll. Nincs büntető eljárás elvontan, csak konkrét bűnügy van. A büntető eljárásban az igazságot keressük és állapítjuk meg, az igazság pedig mindig konkrét. A büntető eljárás törvényességének vizsgálatát az új eljárási szabályok a konkrét politikai célkitűzésekkel kapcsolatban teszik aktuálissá.

Politikai célkitűzéseink egyik jellemzője éppen a szocialista demokratizmus elmélyítése az állami tevékenységben.

A szocialista államban a szocialista demokratizmus mint objektív törvény érvényesül. Ennek a demokratizmusnak elengedhetetlen megmutatkozása, hogy a szocializmus építésére irányuló politikai akarat az állami törvényekben nyilvánul meg. A törvényeken kívül nincs általánosan kötelező akaratmegnyilvánulás.

A tudománynak azonban állandóan éberem figyelnie kell arra, hogy az alkotmányos keretekben a hatályos törvények hűen és teljesen kifejezik-e az adott körülményeknek megfelelően az uralkodó politikai akaratot, nálunk a párt által vezetett munkásosztály akaratát, amelynek hatalma a munkás-paraszt szövetségen nyugszik. Mindig vizsgálni kell, hogy a konkrét helyzetben a felismert új viszonyok kifejeződtek-e a törvényben, a hatályos törvények előbbre hajtják-e a fejlődést vagy akadályozzák azt.

Az igazságszolgáltatásnak s így a büntető eljárásnak is objektív törvénye a demokratizmus. A feladat, amelyet a büntető eljárás szolgál, demokratikus társadalmi cél s ez a cél meghatározza a módszerek demokratizmusát is. Az objektív törvény megsértése itt is veszedelmekbe sodor.

Az igazságszolgáltatás, s itt elsősorban a büntető eljárás területén azt kell vizsgálni, hogy a politika immanens demokratizmusa, amely az Alkotmányban alapvetően kifejeződik, kifejeződik-e az eljárásban, a jelen fejlődési fokon felismert tudományos, politikai követelményeknek megfelelően.

Vajon a büntető eljárás jelenlegi szabályai és gyakorlata megfelelnek-e annak a követelménynek, hogy ezt a demokratizmust, a szocialista törvényesség objektív tartalmát maradéktalanul érvényre juttassák?

A törvényesség szocialista tartalma kifejeződik azokban a nézetekben, elvekben, amelyek szerint a szocialista büntető eljárás le kell bonyolódjon. Vannak bizonyos, a jogi szabályokhoz viszonyítottan elsődleges elvek, amelyek a szocialista törvényesség érvényesülésének biztosítékát jelentik az eljárásban. Ezeknek az alapelveknek kell kifejeződniük az eljárás szabályaiban, a jogi rendelkezésekben. Ezek az elvek a szocialista demokratizmus lefordítását jelentik az eljárás nyelvére, annak specializálását a speciális állami tevékenységre, a büntető eljárásra. Ezek az elsődleges elvek a feltételei a szocialista demokratizmus érvényesülésének a büntető eljárásban.

A tudomány feladata, hogy ezeket az alapelveket meghatározza. Erre nemcsak azért van szükség, mert enélkül az eljárás szabályai részletes és konkrét vizsgálat alá nem vehetők, hanem mert csak az alapelvek adják a biztos alapot a törvény helyes magyarázatához a gyakorlatban, ahol a törvény nem elég világos, vagy ahol a törvényi szabály nem kimerítő és a törvényi rendelkezések helyes alkalmazásához a konkrét ügyekben. Tehát a gyakorlat, a törvény valószínű érvényesülése számára az alapelvek meghatározása elengedhetetlen.

A büntető eljárás törvényességének másik döntő kérdése tehát a büntető eljárás alapelveinek kérdése. Mit találunk ezen a területen? A szocialista eljárástudomány még nem jutott egységes álláspontra az alapelvek kérdésében. Az alapelv fogalmának szocialista meghatározását sem adta meg.

Az utóbbi hónapokban a büntető eljárásjog tudománya ebben a vonatkozásban a gyakorlat részéről kedvezőtlen bírálatot kapott. Az igazságszolgáltatás különböző szerveiben dolgozók az új büntető eljárási szabályok tanulmányozásához egy füzetet kaptak, amely szakmai oktatásra készült. »A szocialista eljárási elvek érvényrejutása büntető perrendtartásunkban« c. füzet azt a helyes követelményt állította fel, hogy a gyakorlati dolgozók a törvény alkalmazásánál az alapelveket vegyék figyelembe, mert a törvény rendelkezéseinek helyes, a törvényességnek megfelelő magyarázatát, a konkrét esetre való alkalmazását csak ezek teszik lehetővé. A füzet fel is sorol néhány ún. alapelvet, amelyek között szerepeltet ilyeneket is, mint a személyes szabadság, az objektív igazság, az officialitás, a kétoldalú meghallgatás és a következetesség elve (ez utóbbi elírás is lehet). A felsorolást nem lehet különösebb hibának tekinteni, önkényességnek sem lehet venni, mert ezekkel a fogalmakkal, mint alapelvekkel, különböző eljárásjogi szerzőknél többnyire találkozunk. S ilyen szakoktatási anyag nem nyújthat többet, mint amit a tudomány ezen a téren ad. Az eljárásjogi írók pedig nem mondták meg eddig, hogy mit miért kell alapelvnek tekinteni s az általuk egymástól eltérően alapelveknek nyilvánított fogalmak miért alapelvek. A tájékozást kereső a jogirodalomban arra sem kap választ, hogy a tudomány milyen alapelveket ismer, mert az egyes írók között e tekintetben is ellentétek vannak. Ha pedig az alapelvek meghatározása hiányzik, nem lehet kifogásolni azt, hogy bárki fontosnak tartott eljárási szabályokat alapelveknek tekint.

A gyakorlati dolgozók tanulmányi munkája során ki is tűnt, hogy ilyen kötetlenség esetén az alapelvek hatékonyan szaporíthatók. Sok minden hasznos elvet megjelöltek a konferenciák résztvevői, amelyek mind alapelvnek tekinthetők. Erre azért van lehetőség, mert ezek a hasznos elvek mind érvényesülnek a büntető eljárás egyes szakaszaiban és alapelvnek vehetők, ha az alapelvek kritériuma nem ismeretes.

De a gyakorlat dolgozói azonnal felfigyeltek a helyzet rendkívüli veszélyességére is. Megállapították, hogy az általuk felsorolt sok alapelv érvényesülését a gyakorlatban figyelemmel kísérni lehetetlen, sőt észrevették, hogy egy-egy eljárásjogi intézményben érvényesülő hasznossági vagy célszerűségi elv nem általánosítható az egész eljárásra, nem jellemző minden eljárási szakaszra vagy minden eljárási intézményre. Arra is rádöbrentek, hogy az alapelvek fogalmi meghatározottsága nélkül az általánosan érvényesülő elvek megvalósulását sem lehet biztosítani megfelelően. Így vetette fel a gyakorlat az új eljárási szabályok alkalmazásával kapcsolatban élesen azt a kérdést: hogy mi hát az alapelv? s ennek folyományaképpen azt a kérdést: melyek az alapelvek? amelyekre a gyakorlatban a törvény alkalmazásánál támaszkodni kell és lehet. Az 1954. évi II. törvény kétségtelenül megkönnyítette ezen a téren a helyzetet az alapelvek száma tekintetében. Ennek alapján az alapelvek meghatározásához a törvény rendelkezéseinek magyarázatával is közelíteni lehet. De büntető eljárásjogtudományunk ezen a téren még nem tette meg a döntő lépést.

Politikai fejlődésünk jelenlegi szakaszán, amikor a politika és a gazdaság kérdéseiben a tudományos alap megerősödött és a tudomány mind szélesebb néprétegek gondolkodását hatja át, a szocialista büntető eljárásjog legdöntőbb területén a tudomány határozott állásfoglalása tovább nem nélkülözhető. A gyakorlati dolgozóknak választ kell kapniok a tudománytól, hogy a velük szemben támasztott követelménynek eleget tehesenek és munkájukban az eljárás alapelveit tudatosan figyelembe vehessék és betartásukat biztosíthassák. Tájékoztatlanságuk esetén a szocialista törvényesség kerülhet veszélybe. A törvény gyakorlati alkalmazása mindig rendkívül sok problémát vet fel, a törvényesség fokozottabb érvényesülése, az azt előmozdító új jogszabályok pedig olyan nagy követelményeket állítanak a jogalkalmazók elé, amelyeknek csak a tudomány segítségével tudnak eleget tenni.

A legfontosabb és legdöntőbb segítséget a törvényesség érvényesüléséhez pedig az alapelvek kérdésének tisztázásával kell megadni. Minden eljárásjogi rendelkezés csak akkor világos, minden eljárásjogi intézmény lényege csak akkor érthető, ha ismeretes az alapelv, amely benne és általa megnyilvánul. A tudománnyal szemben támasztott e követelmény aktualitásából mit sem von le az a körülmény, hogy bizonyos alapelvek tekintetében a jogirodalom nagyrészt egységes.

Előadásunknak természetesen az lenne ezek után az egyetlen helyes módszere, ha az egyes alapelvek érvényesülését az új szabályokkal létrehozott eljárásban megvizsgálánk. Az előadás kitűzött célja miatt, s annak keretei miatt erre azonban nem vállalkozunk. Jelezve a módszert, mégis egy vitatott alapelvvel kapcsolatos nézetünket kifejtjük, amely egy későbbi tételünket is megvilágítja.

Ez az alapelv a bírósági fokozatok elve vagy a fellebbvitel elve.

Az eljárás szocialista demokratizmusából folyik a bírósági döntéssel szemben támasztott igazságossági követelmény. Ennek elérése pedig csak úgy lehet-

séges, ha a bíróság által vizsgálat tárgyává tett ügyet az érintett személyek felülvizsgálatra egy magasabb bírói fórum elbírálása alá bocsáthatják. Ennek gyakorlati következménye: a bíróságot úgy kell megszervezni, hogy minden alacsonyabb bírói fórum felett egy magasabb szervezetű bírói fórum álljon s az eljárásban törvényileg kell biztosítani az érintett személyeknek azt a jogot, hogy az elsőfokú bírói fórum döntésével szemben a magasabbfokú bírói fórum döntését mindig igénybevehessék. A fellebbvitelnek ezt a jogát semmilyen formában, rejtett formában sem lehet az eljárás során korlátozni, ami azt jelenti, hogy a másodfokon eljáró bírói fórum sem hozhat olyan döntést, amely lényegét tekintve elsőfokú döntés, hacsak nincs megengedve ezzel szemben a fellebbvitel. Ennek az alapelvnek döntő érvényt szerzett az ún. kasszációs-revizíós rendszer bevezetése büntető eljárásunkban. E rendszerben nincs olyan döntés a tények, a tényállás megállapítása tekintetében, amely ellen ne lenne fellebbvitel. E rendszer szabályai szerint a másodfokú bíróság, amelynek ítélete ellen további fellebbvitel nincs, az elsőfokú bírói fórum döntésében foglalt tényektől eltérő új tényeket nem állapíthat meg. Ha ugyanis a fellebbviteli bíróság új tényeket állapíthatna meg végleges érvénnyel, az azt jelentené, hogy bár elsőfokon döntött, mégis, mivel másodfokú bíróság, határozata ellen nem lenne fellebbvitel. Ezért mondja ki a törvény, hogy tények megállapítására csak az elsőfokú bíróságnak van joga, viszont ennek minden döntése ellen mindig van fellebbvitel.

A fellebbvitel elvét az eljárásjog irodalmában nem fogadják el általánosan alapelvnek. Sokan ezért kifogásolják az ún. kasszációs-revizíós fellebbviteli rendszer bevezetését és célszerűtlennek, az eljárás számára nehézkesnek tartják, mert a másodfokú bíróság számára új tényállás megállapítását nem engedi meg. Véleményünk szerint a kasszációs-revizíós rendszer a büntető eljárás demokratikus szilárdságát erősíti meg és garanciális jelentőségű. Célszerűségi szempontok miatt érvénye nem korlátozható.

3. Ha arra nem is vállalkozunk, hogy az egyes alapelvek érvényesülését az új büntető eljárásban megvizsgáljuk, arra viszont vállalkoznunk kell, hogy a szocialista demokratizmus megvalósulását a legdöntőbb eljárásjogi intézményekben megvizsgáljuk, hisz éppen ennek érvényesülését biztosítják az alapelvek. Azt mondhatnánk, hogy osztatlanul szemléljük a demokratizmust a büntető eljárásban s így foglalunk állást a törvényesség kérdésében az egyes területeken.

Alapul vesszük a büntető eljárás központi intézményének, a bírósági tárgyalásnak szerkezetét. Ez a szerkezet alapvető jelentőségű és három sarokpillére: a bíróság, a vád és a védelem. Ez a szerkezet háromszögnek képzelhető el, mégpedig derékszögű háromszögnek, amelynek egy-egy szögén helyezkedik el az ítélkező, a vádló és a védekező. A bíróság, amely az ítélkező funkciót végzi, a háromszög derékszögén helyezkedik el. Ezt a szerkezetet hozta létre a demokratizmusnak az az alapvető követelménye, hogy az állami ítélkező szerv előtt és irányítása alatt a vádló és a védekező személy egyenlő eljárási jogok birtokában vetélkednek, vitatkoznak az igazság kiderítése érdekében. Ha ezen sarokpillérek közül valamelyik hiányzik, nem beszélhetünk szocialista büntető eljárásról, ha pedig egyik meggyengül, a szocialista büntető eljárás lényege, annak demokratizmusa kerül veszélybe.

Azt kell vizsgálnunk tehát, hogy az új viszonyoknak megfelelő új rendelkezések — főként a Bp. novella — az eljárás ezen szerkezetét javították-e, erő-

sítették-e, az egyes funkciók ellátásának biztosítékait növelték-e, a funkciók teljes hatékonyságát biztosították-e.

Mikor ezen kérdések vizsgálatába kezdünk, az új szabályozásban figyelmünket egy alapvetően kedvező jelenség köti le. Az, hogy a büntető eljárás szakaszai közül a központi szakasz, az elsőfokú bírósági tárgyalás, az új rendelkezések folytán a többi szakasznak döntően fölébe emelkedik, közülük kimagasodik éspedig nem is az e területet szabályozó új rendelkezések által, hanem inkább — igen jellemzően — az eljárás más szakaszaiban a novella által bevezetett új intézmények révén.

A demokratizmus érvényesülése szempontjából ez a jelenség helyes és természetes. Az elsőfokú bírósági tárgyaláson történik a bizonyítékok megvizsgálása és e bizonyítékok mérlegelése alapján a döntés a bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt felelősségre vont személy bűnösségének és — bűnösségének megállapítása esetén — büntetésének kérdésében. Ahol az elsőfokú tárgyalás jelentősége elhalványul, ahol a szabályok vagy a gyakorlat ennek kiemelkedő, a többi eljárási szakaszokat is determináló szerepét elhomályosítják ott az egész eljárás demokratizmusa veszélybe kerül.

Nézzük meg most azt, hogy milyen intézkedések biztosítják az elsőfokú bírósági tárgyalás központi helyét?

Először is annak az intézménynek eltörlése az eljárásból, amely lehetővé tette bűnösség megállapítását és büntetés kiszabását, — bár kisebb jelentőségű ügyekben és kisebb mértékben is — bírósági tárgyalás nélkül. A büntetőparancs intézményére gondolunk, amelyet a novella az eljárásból elhagyott. A szocialista bírósági eljárás fogalmához tartozik, hogy ítélet csak bírósági tárgyaláson hozható és a törvényes eljárás keretében megvizsgált bizonyítékokra alapítható. Jelen eljárásunkban most már ez alól semmi kivétel nincs, nincsenek ún. kisebb ügyek, amelyekben ne kellene érvényesülnie e követelményeknek.

A bírósági tárgyaláson a nyilvánosság előtt a vád és a védelem részvételével vizsgálja meg a bíróság a bizonyítékokat. A nyilvános, kontradiktorius tárgyaláson az értéktelen bizonyítékok kihullanak, minden bizonyítékot elfogulatlanul vizsgálnak meg és értékelnek, tekintet nélkül arra, hogy a vád vagy a védelem álláspontját támasztják alá. Az ítélet mindig a bizonyítékok értékelésén alapszik és nem véleményeken. A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve, külső befolyástól mentesek. Ebből következik, hogy minden olyan szándék, amely a nyomozás során az ügyet, hamis vádgyra terelni akarná, meddő marad, mert a bírósági tárgyaláson az igazságos döntés elérésének feltételei olyanok, hogy ezek nem engedik meg a bizonyítás meghamisítását. Joggal állítható tehát, hogy a bírósági eljárás, ha az teljesen demokratikus és törvényes, meghatározza az előkészítő eljárás intézményeit és módszereit is.

A törvényhozó éppen a bírósági tárgyalás eredményességének biztosítása érdekében létesített a nyomozás során olyan új intézményeket, amelyek a demokratizmus érvényesülését biztosítják az előkészítő eljárásban s amelyek megvédik a polgárokat az alaptalan zaklatástól, biztosítva számukra már az előkészítés során a védekezés jogát.

Ilyen új intézmény: a nyomozás elrendelésének indokolt határozathoz kötése. Nincs felelőtlen nyomozás. A hatóság, amely nyomozást akar folytatni, írásbeli határozatot köteles hozni arról, hogy a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanújára megfelelő adatok állanak rendelkezésére.

Másik ilyen intézmény: a terheltként való felelősségrevonás, amely azt jelenti, hogy a nyomozóhatóság indokolt határozatban köteles kimondani azt, hogy a terheltet büntetőjogilag felelősségre vonja s ezt a határozatát közölnie kell a terhelttel. A nyomozás elrendelése után tehát újabb döntést hoz a nyomozóhatóság, amelyben a gyanúsított személy terheltként való felelősségrevonását mondja ki annak minden következményével együtt, ha elegendő adat áll rendelkezésre arról, hogy a bűncselekményt a gyanúsított személy követte el. A nyomozóhatóság e határozatát közli a gyanúsítottal, aki a határozattal szemben jogorvoslattal élhet s aki ellen nyomozati cselekményeket, beleértve személyes kihallgatását is, csak azután lehet foganatosítani. A gyanúsítottnak joga van arra, hogy a vele szemben emelt gyanúról értesüljön és hogy azzal szemben, ettől az időponttól kezdve, védekezzen, ami azt jelenti, hogy a bizonyításra, a bizonyítékokra vonatkozóan indítványokat tehesen.

További új intézménnyel találkozunk a nyomozás befejező szakaszában. Amennyiben ugyanis a nyomozás anyaga alapján vád emelhető, a nyomozás befejezéséről határozatot kell hozni és a nyomozás teljes anyagát a gyanúsított elé kell tárni. Ez a törvényesség további garanciális intézménye az előkészítő eljárásban.

A terhelt az eljárásnak ebben a szakaszában megismerkedik a nyomozás eredményével, az összes bizonyítékokkal, amelyekre nézve megjegyzéseket tehet és ha szükségesnek látja, indítványozhatja a nyomozás kiegészítését újabb bizonyítékoknak felvételével vagy a meglévő bizonyítási eszközök és bizonyítékok konfrontálásával. Minderről pedig jegyzőkönyvet kell felvenni és az indítványok esetleges elutasításáról indokolt határozatot kell hozni.

Ezek az új rendelkezések fokozottabban biztosítják a bizonyítékok tárgyilagos beszerzését, a vád alaposágát és ezáltal a bírósági eljárás törvényességét. Döntő módon előmozdítják magának a tárgyalásnak a koncentrációját. A bizonyítási eljárás megfelelő előkészítése, a bizonyítékok tárgyilagos összegyűjtése és konfrontálása már az előkészítés során, lehetővé teszi a bírósági tárgyalás határozottságát, a bizonytalanságok kiküszöbölését, azt, hogy az igazság elérését ne nehezítsék olyan körülmények, mint az elnapolás, a bizonyítás kiegészítés, visszavont vallomások, bizonyítékokkal előzetesen nem tisztázott ellentmondások, eltérések a szakértői vélemények között, ezek és a tárgyi bizonyítékok között stb.

Világosan látható tehát, hogy az előkészítő eljárásra hogyan hat ki a tárgyalási szak demokratizmusa. A központi intézmény kisugárzása mennyire maga alá rendeli az előkészítő eljárást. Ez a fejlődésnek igen nagy eredménye.

Itt kell még megemlíteni egy másik intézményt, amelyet a novella az eljárásból ugyancsak kihagyott, a bíróság elé állítás intézményét. Ha a nyomozás új szabályait, amelyek a gyanúsított védekezésének lehetőségét biztosítják már az előkészítő eljárásban, továbbá az előkészítő ülés intézményét, amelyről még később lesz szó, konfrontáljuk azzal a helyzettel, amikor nyomozás nélkül is esetleg, de az előzetes védekezés garanciái s a vád alaposágának előzetes vizsgálata nélkül, a vádló a gyanúsítottat a bíróság elé tárgyalásra vihette s ott a vádat szóval előterjeszthette, amelynek alapján a bíróság tárgyalni volt köteles, látjuk a fejlődés hatalmas lépését.

Ha most az elsőfokú tárgyalás utáni eljárást vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a fellebbezési eljárás szabályozásában is döntően új eredmények születtek, ame-

lyek ugyancsak a központi intézmény, az elsőfokú bírósági tárgyalás uralkodó szerepét emelik ki.

A fellebbezési eljárásban két alapvető demokratikus eszmének kifejeződésével találkozunk. A másodfokú bíróság korlátlanul, a fellebbezés esetleges megszorításaira tekintet nélkül, felülvizsgálhatja az elsőfokú bíróság ítéletét és az azt megelőző bírósági eljárást. A szocialista törvényesség nem tűri a formális korlátokat s a fellebbezést, mint az egész elsőfokú eljárás felülvizsgálatának igényét és lehetőségét tekinti, mert a törvényesség nem tagolható, nem osztható s a teljes felülvizsgálatnak formai kötöttség útját nem állhatja.

A másik oldalon pedig éppen a szocialista törvényesség értelmében megszünteti a fellebbezési bíróság jogkörét, amikor a közvetlen észleleten alapuló ténybeli megállapításokhoz a másodfokú bíróságot nem engedi hozzányúlni. A másodfokú bíróság, amely a bűnügy anyagát az iratok alapján, tehát nem közvetlenül észleli, a tények kérdésében az elsőfokú bíróság megállapításait nem módosíthatja, azokhoz kötve van. Amennyiben a tényekkel kapcsolatban az eljárás hibáit állapítja meg, az ítéletet hatályon kívül helyezheti és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasíthatja. A tények kérdésében tehát a döntő fórum mindig az elsőfokú bíróság. A fellebbezési jogosultság kérdését az alapelvekkel kapcsolatosan éppen erre való tekintettel már korábban megvizsgáltuk, amelyre itt elég utalunk.

A reformáció in peius általános tilalmával kapcsolatban az a véleményünk, hogy ez az elv csak akkor lenne alkalmazható, ha a vádlott terhére a büntetés súlyosbításáért nem fellebbeztek. Ez azt jelenti, hogy a terhelt, aki a másodfokú bíróság ítéletében bízva fellebbez a büntetés súlyossága miatt, enyhítés helyett súlyosabb büntetést nem kaphat másodfokon, ha terhére nem fellebbeztek. A törvény ezt az elvet úgy viszi keresztül, hogy a terheltre az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetést a másodfokú bíróság egyáltalán nem súlyosbíthatja. Erre csak az elsőfokú bíróság előtti új eljárásban kerülhet sor bizonyos feltételek mellett.

Látható tehát, hogy a fellebbezési eljárás döntő szabályai is az elsőfokú tárgyalás kimagasló szerepét hangsúlyozzák és mózdítják elő.

De ha az előkészítő eljárással kapcsolatban mondtattak és a fellebbezési eljárásban érvényesülő most említett szabályokat együttesen szemléljük az egész eljárásra kiható jelentőségükben, akkor egy további magasfokú koncentrációval találkozunk, az egész büntető eljárásnak koncentrációjával az elsőfokú eljárás felé. Ez a koncentráció a demokratikus fejlődésnek legdöntőbb eredménye, a törvényesség érvényesülésének biztosítására való törekvés legpregnansabb kifejezése.

Az előkészítő eljárás rendszere és intézményei, a fellebbezési eljárás elvei és szabályai szinte körülbástyázzák az elsőfokú bíróságot és az igazságos döntés nyugalma és biztonsága megadja neki. De egyben körül is fogják, hogy az igazságos döntésért való felelősség alól se előre, se hátra ne menekülhessen.

Az állami működés demokratikus légköre teljes mértékben biztosítja a bírák függetlenségét s munkájuk számára olyan feltételeket teremt, amelyek nemcsak bátorságot és határozottságot tesznek lehetővé, hanem azt egyenesen megkövetelik. Az eljárás demokratizmusának az új eljárási szabályokban kifejezett érvényesülése tehát a bíróság igazságos döntésének feltételeit teljes mértékben biztosítja.

4. A törvényesség szempontjából most azt a kérdést kell megvizsgálni, hogy vajon magának a bírósági szaknak szabályozása megfelelő-e és e szabályok lehetővé teszik-e az igazságos döntést.

Itt nem találhatjuk feltűnőnek, hogy a novella a tárgyalási szakra vonatkozólag szinte semmi újat sem hozott. A törvény a bírósági tárgyalás technikai kérdéseit részletesen szabályozta, amelyekben nem sok változtatni való volt. A büntető perrendtartás a szabad bizonyítás szocialista alapelveit pedig nem is a tárgyalásra vonatkozó részében, hanem az I. fejezetben, az alapvető elvek között, a 4. §-ban szabályozza kielégítően.

A bizonyításvétel lelki mechanizmusa, a bizonyítékok mérlegelésének elméleti folyamata, a büntett konkrét társadalmi veszélyességének analízise, a bűnösség fokának megállapítása, a döntés erkölcsi és politikai eredőinek összefogása és értékelése, a társadalmi jogtudat befolyása, a bírákban a meggyőződés kialakulása olyan szellemi tevékenység, amelynek technikai szabályai nem írhatók elő. Az igazság érvényesülésének politikai feltételei, mint arra már korábban rámutattunk, megvannak. Az igazságos döntés eljárásjogi feltételei is adva vannak. A tudomány feladata az, hogy éppen e döntő ponton közreműködve elősegítse azt, hogy a technikai szabályok betartásával az élő emberek az eljárást élő tartalommal töltsék meg. Ez politikai képzettség, erkölcsi erő, jellem, műveltség, emberi személyiség kérdése. Végeredményben tudás; politikai és szakmai tudás kérdése.

A törvényesség biztosítása ezen a területen ismét csak tudományos munkát követel.

S ha eljárásjogi tudományunkat vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy ezen a téren elmaradt. A. J. Visinszkij egyik legfontosabb tudományos művét ennek a kérdésnek, a bizonyítás tanának szentelte. Korai halála a szocialista jogtudomány-nak s ezen belül az eljárástudománynak különösen nagy vesztesége. Könyvében kidolgozta a bírósági bizonyítás szocialista tanának alapkérdéseit, de ránk vár a feladat, hogy ezen alaptételekre építve kidolgozzuk a szocialista bizonyítás részletkérdéseit, a gyakorlat számára megmutassuk a dialektikus logika és általában a szocialista dialektika alkalmazásának módját. A gyakorlat várja ezt a segítséget, a törvényesség megköveteli. Ezt a feladatot még nem tűztük magunk elé. A tárgy kétségtelenül igen széles és teljesen új. A kutatónak töretlen úton kell haladnia. Ez azonban semmi esetre sem lehet akadálya annak, hogy a tudományos kutatás elkezdődjék. A nehézségek nem azért vannak, hogy a feladat megoldásától elriasszanak bennünket.

Itt kell rámutatnunk a bírósági tárgyalás bírósági előkészítésében bekövetkezett döntő változásra is. A törvény korábban is ismerte a tárgyalás előkészítését, ez azonban a novella előtt a gyakorlatban a tárgyalás határidejének a megállapítására és a tárgyaláson részt vevő személyek megidézésére korlátozódott. A vádiratnak, a vád alapjául szolgáló bizonyítási anyagnak és a nyomozás törvényességének vizsgálatára a bírói előkészítés során rendszerint nem került sor.

A novella által adott szabályozás a bírói előkészítés alaposágát biztosítja. A törvényi rendelkezések szerint ugyanis azokban az esetekben, amikor a törvény a vád tárgyává tett büntettre két évi börtönnél súlyosabb büntetést állapít meg, vagy ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, a bíróság a vád megalapozottságát előkészítő ülésen, tanácsban vizsgálja meg. Az előkészítő ülésen a bíróság nem az ügy érdemét vizsgálja, nem értékeli a bizonyítékokat, nem dönt a büntetőjogi felelősség kérdésében, hanem a tárgyalás technikai előkészítésén

kívül a vád megalapozottságát teszi vizsgálat tárgyává. Azt vizsgálja, hogy a vádbeli cselekmény bűncselekmény-e, hogy a vád tárgyává tett bűncselekmény megalapozásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre állanak-e. Külön kiemelt feladata a bíróságnak az előkészítő ülésen annak vizsgálata, hogy a nyomozás során a büntető eljárás szabályait betartották-e. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló bizonyítási anyag hitelességét ellenőrzi a büntető eljárás szabályainak betartására irányuló vizsgálatával.

Az előkészítő ülés további garancia arra, hogy alaptalanul senkit sem állítanak bíróság elé, de alkalmas arra is, hogy az elsőfokú tárgyalás tekintélyét, jelentőségét emelje és eredményességét biztosítsa. Ennek megfelelően az előkészítő ülésen a bíróságnak széles jogköre van arra, hogy a tárgyalásra való bocsátást megtagadja kellően elő nem készített, meg nem alapozott ügyektől, vagy azoktól, amelyekben az eljárás törvényességét megsértették. Bizonyos esetekben joga van az eljárás megszüntetésére is.

5. Ha most a bírósági tárgyalás szocialista szerkezetének másik pillérét, a vádat és annak helyzetét nézzük, itt is jelentős változásokkal találkozunk. Ezek közül a legfontosabb az, hogy az állami közvád képviselője a törvényesség őre. Az ügyész nem ugyanaz, akit korábban ezzel a névvel jelöltünk s akinek valóban egyetlen feladata volt a vád képviselete a büntető ügyben a bíróság előtt. Ma az ügyész a törvényesség feletti felügyelet állami feladatát megvalósító személy, aki éppen a feladatából folyóan emeli és képviseli a vádat a törvényszékekkel szemben. Ezért az ügyész soha sem csak vádló, bár a vád funkcióját valószínűleg meg, hanem mindig és elsősorban a törvényesség őre a bírósági tárgyaláson is. A törvényesség feletti felügyelet eszközei a vádlói minőségben is, természetesen, az eljárás demokratizmusáé folytán és éppen a törvényesség miatt csak az eljárásjogi szabályozott eszközök lehetnek, amelyeket az ügyész, mint vádló, az igazság elérésének érdekében alkalmaz. Az ügyész minden fellépésében a törvényesség feletti felügyelet az elsődleges és a vádló feladata ezzel ellentétben nem kerülhet. Az ügyész magatartását a tárgyaláson, minden indítványát és felszólalását az a körülmény határozza meg, hogy ő a törvényesség őre.

A szocialista ügyészi intézmény ezen jellegének következményeit a büntető eljárásban éppen az előkészítő szakaszban vontuk le a legmesszebbmenően. A nyomozás ügyészi nyomozássá vált, a nyomozás ura az ügyész. A nyomozószervek tevékenysége felett nemcsak általános természetű felügyeletet gyakorol, hanem ezeknek utasítást adhat. Nemcsak az ügyben, hanem az ügy nyomozásával is rendelkezik, a nyomozás döntő kérdéseiben pedig tudta, sok esetben pedig hozzájárulás nélkül, mint pl. az előzetes letartóztatás kérdésében, dönteni nem lehet.

Ez által a törvényesség a vád oldalán nagyszerű biztosítékot kapott.

6. Ha a harmadik pillért, a védelmet vizsgáljuk, a novella után itt is haladásról számolhatunk be. Ezt a haladást a kötelező védelem kiterjesztése jellemzi arra az esetre, ha az ügyész a tárgyaláson fellép. A bírósági tárgyalás demokratikus harcmezőjének teljességét biztosítja ez a rendelkezés minden esetben, ha a közvád képviselője jelen van a tárgyaláson. Ha a közvád a vád képviseletében a bírósági tárgyaláson jelen van, védelemnek is lennie kell.

7. Ha az elmondottakat összegezzük, arra az eredményre jutunk, hogy a Bp. novellája által létrehozott új intézmények, az új szabályok olyan mennyiségi felhalmozódást jelentenek, amely a minőségbe csap át. Az új rendelkezé-

sek a büntető eljárás leglényegesebb kérdéseit érintik és az eljárást a legfontosabb területeken fejlesztik tovább, ami mellett a technikai szabályok változatlanlansága, ha mennyiségileg sok is, nem döntő. Egyébként is ezen technikai szabályok értelme is megváltozik az új rendelkezések folytán. Megállapíthatjuk tehát azt, hogy a szocialista büntető eljárás minőségi változáson esett át, a fejlődésnek egy magasabb stádiumába jutott, amelyben a szocialista törvényesség érvényesülése a legnagyobb biztosítékokat nyerte.

8. Büntető eljárásunk tökéletesítése állandó feladatunk. Intézményei állandó figyelmet és bírálatot igényelnek, hogy kellő fejlődésük biztosítva legyen. Bírálni való, jelenleg is van, mert sok kérdésben, amelyeket a novella a fejlődés irányában szabályozott, a vélt célszerűség szempontjai éppen a vád és a védelem területén egyes részletkérdésekben a következetes elvi megoldásokat háttérbe szorították. A jót bírálni természetesen nehezebb, mint a rosszat, de bírálni kell, mert ez a haladás útja.

Nem lehet feladatunk itt a részletekbe menő vizsgálat, az új szabályozások részletes boncolgatása, de kétségtelenül beszélni kell azokról a szabályokról, amelyeket a vádképviselő kérdésében nem tartunk helyeseknek, illetve amelyeket a védelem tekintetében nem tartunk elégségeseknek.

Az ügyészi vádképviselővel kapcsolatban teljesen helytállóan tartjuk azt az álláspontot, amely szerint a bíróságot a tárgyaláson történt ügyészi vádelejtés az eljárás megszüntetésére nem kötelezi. A Bp. 175. § (4) bekezdése ezt az elvi álláspontot fejezi ki a következő rendelkezéssel: »Az ügyész vádelejtése nem kötelezi a bíróságot az eljárás megszüntetésére«. Bár a Bp. 175. § (1), (2), (3) bekezdéseinek és a Bp. 176. §-ának összevetéséből ez nyilvánvaló, mégis helyes a tilalom kifejezett kimondása azért, mert a novella előtti eljárásban az ügyészi vádelejtés esetén a bíróság az eljárást köteles volt megszüntetni. Ennek a negatív szabályozásnak éppen a régi szabályozással való egybevetés folytán van értelme. Önmagában úgy is magyarázható, hogy csak a megszüntetés kötelező voltától mentesíti a bíróságot, de a megszüntetés lehetőségét fenntartja. Pedig nem erről van szó, hanem arról, hogy ügyészi vádelejtés esetén is a bíróság az eljárást folytatni és az eljárási szabályok alkalmazásával az ügyben dönteni köteles.

Véleményünk szerint ez a rendszer annyit jelent, hogy a bíróság a vád kérdésében mindig dönteni köteles. Ez helyes, a szocialista törvényességnek megfelelő álláspont. A bíróság az eljárást csak a vád alapján indíthatja meg, az eljárást a vád alapján folytatja és döntést a vád keretében hoz. A vádló azonban nem foszthatja meg a bíróságot attól, hogy az elébe vitt ügyben állást foglaljon, sőt a bíróságnak nincs joga arra, akár vádelejtés folytán, a döntés elől kitérjen. Csak ennyi az értelme ennek az álláspontnak és ez teljes mértékben kifejezi a bíróság eljárásának törvényességéhez fűzött érdekeket.

Nem tarthatjuk azonban helyesnek azt az álláspontot, amely a bírói döntés kereteit kitágítja a vád keretein túl. »A bíróság a terhelt cselekményét a vád alapján bírálja el« — mondja a Bp. 178. § (1) bekezdés, de kivételt is állapít meg e szabály alól a következőképpen: »Ha a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok szerint a terhelt a vádban megjelölt bűncselekményen felül más bűncselekményt is elkövetett, a bíróság a terhelt bűnösségét ennek alapján is megállapíthatja.« Ez az a kivétel, amelyre a törvény kifejezetten utal annál a szabálynál, amely szerint a bíróság a terhelt cselekményét a vád alapján bírálja el. A törvény itt azt a lehetőséget adja meg, hogy a bíróság a terhelt valamely

cselekményét vád nélkül is elbíráhatja. Ez pedig nem kivétel, hanem az a szabály, hogy a bíróság nincs a vádhoz kötve — a vád tárgyává tett bűntett, a vádbeli tények tekintetében sem. Lefolytathatja a bizonyítást a vád keretein kívüleső tényekre is és ítéletet hozhat a vád kereteit meghaladva.

Ezt az álláspontot aggályosnak tartjuk, mert a bírói és a vádlói funkció közelítésének, sőt összeolvadásának veszélyét rejti magában. Ilyen lehetőség esetén elvileg a büntető eljárás törvényessége szenved csorbát, mert az új tények, bűncselekmények tekintetében elesik az előkészítő eljárás összes garanciáival és törést szenved az az alapvető álláspont, hogy a bírósági eljárás csak vádra indulhat meg s hogy a védelemnek már az előkészítés során jogai vannak. Egy szóval mind a vád, mind a védelem veszélybe kerül.

A jelenlegi szabályozás hívei a szovjet jogra hivatkoznak. Ez a hivatkozás helytelen. A szovjet büntetőperrendtartás ilyen rendelkezéseket nem tartalmaz. A szovjet Bp. különleges vádkonstrukciót ismer, de ennek a konstrukciónak a Szovjetunió és a szovjet társadalom fejlődésében fellelhető sajátos gyökerei vannak. Erre a vádkonstrukcióra szükség volt akkor, amikor az ügyészség mint a közbűnös képviselője jogosult állami szerv, még nem létezett. A jelenlegi gyakorlat az eljárást az ügyészi vád felé fejleszti olyan esetekben is, amikor a tárgyaláson merülnek fel adatok arra, hogy a vádlott más bűncselekményben is bűnös, mint amellyel az ügyész megvádolta. A kérdés minden tekintetben továbbá alapos vizsgálatra szorul. Szükségesnek látszik a nyilvános megvitatása is, miután a jogi szabályozás előtt a jogtudomány álláspontjának ismertetésére nem került sor.

A Bp. novellája előtt a szocialista védelem elvi kérdéseinek tisztázása sem történt meg. A jelenlegi szabályozást nem tartjuk teljesen kielégítőnek s ebben a kérdésben is tudományos vitára van szükség.

Véleményünk szerint egyrészt a védő részvételének személyi feltételeit is szabályozni kellett volna, másrészt pedig a védelem részvételét az eljárásban ki kellett volna tágítani jobban, mint azt a novella tette.

A szocialista büntető eljárásban a védő nemcsak a vádlott képviselője, hanem az igazság elérésének munkájában a bíróság hatékony segítője. A védő is az igazságszolgáltatás megvalósítója, hisz már a szocialista bírósági tárgyalás szerkezete is olyan, amelyben a védelem az egyik pillért alkotja. Az ügyvédségnek, mint intézménynek, ez adja meg a létjogosultságot vagy legalább is létjogosultságának egyik alapját és szinte azt lehetne mondani, hogy a bírósági eljárás során a törvény ennek az intézménynek a bevonását biztosítja a bírósági eljárásba egyik tagja útján — az individualitás teljes tiszteletbentartásával. Davidov (I. D. Davidov. A szovjet büntető eljárás néhány kérdése a Szovjetunió büntető eljárási törvénykönyve tervezetének kidolgozásával kapcsolatban, Sz. G. P. 1954. évi 3. szám, magyarul a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény 1954. évi 7—8. számában) ezen elv alapján veti fel a védő elfogultságának kérdését és szorgalmazza ennek a kérdésnek törvényi szabályozását. A védő elfogultsága akadály lehet az igazság elérésében, mert elhomályosíthatja feladatának azt a részét, amely abból folyik, hogy ő is az igazságszolgáltatás megvalósításának egyik nélkülözhetetlen alanya. Ezért a kizárás kérdése a védővel kapcsolatban épp úgy felmerül, mint a bíróval vagy az ügyéssel kapcsolatban. Ha nem is kifejezetten ebből a szempontból, de a Bp. 48. § (3) bekezdése kizárja a védőt az eljárásból, ha a tárgyaláson tanúként szerepel. Eltekintve attól, hogy ez a szabályozás nem kimerítő, azt kell megállapítanunk, hogy kevés is, mert az el-

fogultságnak egyéb okai is megfontolandók lennének. (Hozzá tartozó, részvétel az ügyben más minőségben stb.) Ebből a szempontból különleges figyelmet igényel az a probléma, amit a Bp. 48. § (2) bekezdés b) pontjában adott rendelkezés felvet, ti., hogy a járásbíróság előtt olyan cselekmény esetében, amelyre a törvény öt évi börtönnél nem súlyosabb büntetést rendel, a törvényes képviselő és meghatalmazás alapján a Btá. 29. §-ában megjelölt nagykorú hozzátartozó is lehet védő.

Ami a védelem részvételének kiterjesztését illeti, hangsúlyozni kell, hogy a védelem részvételének az eljárás bírói szakában semmi érdemleges korlátja nincs és nem is lehet. A védelem részvétele az eljárásban a büntető eljárás alapvető demokratizmusának a kifejezése. Az igazság elérésének követelménye az, ami megfontolásokat enged a tekintetben, hogy a védő milyen mértékben vegyen részt az előkészítő eljárásban. Akár a részvétel biztosítását, akár a kizárást jelentő döntés alapja csak a konkrét ügyben az igazság elérésének szempontja lehet.

A Bp. rendelkezései a védekezés jogát maximálisan biztosítják a terhelt számára a nyomozás során, a védő számára azonban nem biztosítanak feltétlen részvételi jogokat a nyomozásban. E szabály alól a törvény bizonyos nyomozati cselekmények tekintetében kivételt enged (Bp. 132. §-a) és ez is jelentékeny kiterjesztése a védői részvételnek. Ugyancsak megengedi a törvény, hogy az előzetes letartóztatásban levő terhelt a védőjével a nyomozás során érintkezzen. A védő számára feltételelesen van biztosítva az a jog, hogy az iratokat megtekintse. Davidov előbb említett cikkében azt javasolja, hogy a védő részvételét meg kell engedni a nyomozás során is. Szerinte legcélszerűbb volna a védő részvételét attól az időponttól engedélyezni, amikor a terheltet a nyomozás befejezéséről értesítik. »A terheltnek a nyomozás éppen ezen igen felelősségteljes időszakában van szüksége szakszerű jogi segítségre, hogy helyesen értékelje az ellene gyűjtött adatokat és a nyomozó elé kérelmeket terjesszen tanúk pótlólagos megidézése és kihallgatása, szembesítések, szakértők kirendelése, írásbeli bizonyítékok bekérése és az ügghöz való csatolása iránt és a nyomozó azon döntéseinek felülvizsgálata iránt, amelyekkel a terheltnek a nyomozás folyamán korábban beadott indítványait elutasította stb. A védőnek ebben az időpontban előterjesztett, megalapozott és törvényes kérelmei sokban elő fogják segíteni a nyomozás hézagainak kitöltését, az ügyre jelentőséggel bíró körülmények teljes megvilágítását, az esetleges hibák elkerülését és ennek vitathatatlanul nagy jelentősége van az igazságszolgáltatás szempontjából.« Davidov indokait a magunk részéről is alaposaknak tartjuk és úgy véljük, hogy ezeknek a javaslatoknak a megvalósítása nagyban előmozdítaná a büntető eljárás törvényességét.

A védelem kérdése még erőteljesebben merül fel a bírósági előkészítés szakaszában. A büntető perrendtartás novellája által bevezetett új, nagyjelentőségű intézmény, az előkészítő ülés, a védelem részvétele nélkül folyik le. Sőt, erről az előkészítő ülésről nemcsak a védő van kizárva, de ki van zárva a terhelt is és az ülésen csak akkor vehet részt, ha a bíróság őt megidézi és jelenléte esetén is szereplése csak arra korlátozódik, hogy a bíróság kérdéseire felvilágosításokat adjon. Véleményünk szerint az előkészítő ülés céljának jobban megfelelne, ha azon a védelem is részt vehetne és bírálatot gyakorolhatna a nyomozás során történt bizonyítás, illetve bizonyítékok beszerzése felett, megtehetné indítványait a bizonyítékok további beszerzésére, a meglevő bizo-

nyítékok konfrontálására és a tárgyalás előkészítésére is javaslatokat tehetne. Ez a részvétel biztosítaná a bíróság számára azt, hogy a védelem álláspontjával már az előkészítő ülésen megismerkedjék és a tárgyalást ennek megfelelően készíthesse elő. Ez minden esetre előmozdítaná a tárgyalás eredményességét és az eljárási gyors lefolytatását. A védelem részvétele az előkészítő ülésen, véleményünk szerint, egyáltalában nem veszélyezteti az előkészítő ülés előkészítő jellegét és igazán csak a törvényi szabályozáson és a gyakorlaton múlik, hogy az előkészítő ülés ne váljék érdemi tárgyalássá. A védelem részvétele az előkészítő ülésen a Bp. 140. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott kereteket semmiesetre sem tágítaná ki.

9. A fentiekben megvizsgáltuk büntető eljárásunk legfontosabb területeit a törvényesség szempontjából. Teljességre nem törekedtünk, mert nem is törekedhettünk. Mégis érezzük, hogy ilyen futó vizsgálat során is a törvényesség fényezőjét hosszabb ideig kellett volna a vád és védképviselő, valamint a fellebbezési bíróság döntési jogának területén tartanunk. Reméljük azonban, hogy a magunk elé tűzött célt így is elértük és sikerült bemutatnunk a szocialista eljárás magasabbrendűségét, demokratizmusát, amely az igazság elérésének biztosítására alkalmassá teszi s azt, hogy a szocializmus fejlődésében elért eredményekkel lépést tartva, folyton fejlődve képes szolgálati szerepének betöltésére.

ЛАЙОШ БОЛЪЯ:

ВОПРОСЫ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ЗАКОННОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Автор прежде всего раскрывает понятие о социалистической законности, и потом разбирает вопрос об основных принципах уголовного процесса. Решающим вопросом законности уголовного процесса является вопрос об основных принципах, так как эти последние представляют собой предпосылки, при которых социалистический демократизм, как объективный закон, осуществляется в уголовном процессе.

После этого автор рассматривает способы осуществления социалистического демократизма в самых решающих процессуальных институтах. Весьма выгодным является тот факт, что в смысле нового урегулирования, из стадий уголовного процесса выдвигается на первое место центральная стадия, — т. е. судебное разбирательство первой инстанции — которая выделяется не так в силу новых указаний, относящихся к этой области, как скорее посредством новых процессуальных институтов, предусмотренных новеллой в других стадиях судебного следствия, — что очень характерно.

Автор напоминает об отмене ордена на привлечение к уголовной ответственности и доставки обвиняемого в суд, и говорит о новых институтах, к которым относятся: обязательное мотивированное постановление о возбуждении предварительного расследования, привлечение к уголовной ответственности в качестве обвиняемого, письменное постановление об окончании предварительного расследования, если на основании имеющихся материалов возбуждение обвинения оказывается возможным, и также предъявление обвиняемому этого постановления и одновременное ознакомление

обвиняемого с материалами расследования. Эти правила обеспечивают в повышенной степени объективное соби́рание доказательств и обоснованность обвинения, а тем самым и законность самого судебного следствия, и решительно содействуют концентрации судебного следствия первой инстанции.

Среди правил апелляционного разбирательства разворачиваются две подлинно демократических идеи. Одна из них это возможность полного пересмотра (ревизии) в апелляционном разбирательстве, а второй — это запрещение „реформации“ по отношению к фактам дела, установленным судом первой инстанции, и абсолютное запрещение реформации „in rebus“ (с отячением) при допущении возможности кассации.

Все эти правила и процессуальные институты отражают дальнейшую концентрацию высокой степени, концентрацию всего уголовного процесса в направлении к судебному следствию первой инстанции. Той же самой цели служит и ново-учрежденное подготовительное судебное заседание.

В связи с обвинением автор подчеркивает, что представителем публичного обвинения является прокурор, как лицо наблюдающее за законностью в государстве, и что под его руководством производится и предварительное расследование.

В отношении представления обвинения автор одобряет то мероприятие, по которому в случае отказа от обвинения со стороны прокурора прекращение дела не станет обязательным для суда. И наоборот, автор не соглашается с тем новым положением, по которому пределы судебного решения расширены за рамки обвинения. Автор смотрит с опасением на то, правильна ли такая позиция, так как она скрывает в себе возможность сближения судебных функций с функциями обвинителя.

В отношении защиты прогресс наблюдается в том, что обязательная защита предусмотрена и в том случае, когда на судебном разбирательстве участвует и прокурор. Автор считает недостатком новеллы то, что ею не регулированы личные предпосылки участия защитника в процессе. Он считает нужным взвешивать вопрос об обеспечении в большей степени участия защитника в подготовительной части судебного следствия и особенно в так называемом подготовительном заседании.

Lajos BÓLYA

LES QUESTIONS DE LA LÉGALITÉ DANS LA PROCÉDURE CRIMINELLE

L'auteur éclaircit tout d'abord la notion de la légalité socialiste et traite ensuite les questions des principes fondamentaux de la procédure criminelle. Le problème décisif de la légalité de la procédure criminelle est donc celui des principes fondamentaux, car ce sont ceux-là qui signifient les conditions auxquelles le démocratisme socialiste comme loi objective se fait valoir dans la procédure criminelle.

L'auteur examine ensuite la réalisation du démocratisme socialiste dans les institutions les plus décisives de la procédure. C'est un fait fondamentalement favorable que par le nouveau règlement, la phase centrale de la pro-

cédure criminelle, les débats judiciaires, s'élève d'une façon décisive au-dessus des autres phases, la phase centrale se dresse au-dessus des autres et ceci non par suite des nouvelles dispositions qui règlent ce terrain, mais plutôt — d'une manière très caractéristique — par les nouvelles institutions introduites par la loi complémentaire dans les autres phases de la procédure.

L'auteur mentionne la suppression des institutions du «commandement en matière criminelle» et de la «traduction des personnes en justice». Des institutions nouvelles sont que l'enquête préliminaire ne peut être ordonnée que par une ordonnance motivée, la mise en cause d'une personne comme inculpé, l'ordonnance écrite sur la solution de l'enquête préliminaire si les éléments de cette enquête permettent de mettre une personne en accusation, et la communication à l'inculpé de cette ordonnance simultanément avec les éléments de l'enquête préliminaire. Ces dispositions sont une garantie accrue de l'obtention objective des preuves, du fondement de l'accusation, partant de la légalité de la procédure judiciaire, ces institutions favorisent décisivement la concentration des débats même de première instance.

Parmi les règles de la procédure d'appel nous trouvons l'expression de deux idées démocratiques fondamentales. L'une est la possibilité de la révision complète dans la procédure d'appel. L'autre est la défense de la réformation au sujet de l'ensemble des faits établi par la justice de première instance et la défense absolue de la réformation in pejus tout en accordant la possibilité de la cassation.

Toutes ces règles et institutions montrent une concentration additionnelle de haut degré, la concentration de toute la procédure criminelle vers les débats de première instance. La nouvelle institution de la séance préliminaire sert le même but.

Au sujet de l'accusation l'auteur souligne que l'accusation publique est représentée par le procureur qui est le gardien de la légalité dans l'État et que l'enquête préliminaire est aussi poursuivie sous sa direction.

En ce qui concerne la représentation de l'accusation l'auteur approuve la disposition que la justice n'est pas obligée à faire cesser l'instance si le procureur abandonne l'accusation. Par contre, il n'est pas d'accord avec la nouvelle disposition qui élargit les cadres de la décision judiciaire au-delà des cadres de l'accusation. Il a des appréhensions à ce sujet parce que cette disposition recèle le danger du rapprochement des fonctions de juge et d'accusateur.

En ce qui concerne la défense il y a un progrès dans l'extension de la défense obligatoire quand le procureur prend part aux débats. L'auteur critique que la loi complémentaire n'ait pas réglé les conditions personnelles de la participation du défenseur. Il estime qu'il faudrait peser la participation plus active du défenseur dans la procédure préparatoire, notamment dans la séance préliminaire.